

КРЮКОВА Юлія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, Луцьк, 43025, Україна (krjukowajuli@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7769-3402>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2026.65.8>

Бібліографічний опис статті: Крюкова, Ю. (2026). Усний & письмовий переклад як новітня метатеорія перекладацької суб'єктності: від архаїчного медіатора до цифрового мультимодального агента (Частина 1). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 65, 63–77, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2026.65.8>

УСНИЙ & ПИСЬМОВИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК НОВІТНЯ МЕТАТЕОРІЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ: ВІД АРХАІЧНОГО МЕДІАТОРА ДО ЦИФРОВОГО МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО АГЕНТА (ЧАСТИНА 1)

Анотація. Перша частина статті присвячена теоретичним засадам розрізнення усної vs. письмової діяльності у перекладознавчій царині. Здійснено комплексний діахронний аналіз розмежування й консолідації усного та письмового перекладу від Пре- до Метамодерну. **Мета дослідження** – різнобічне вивчення генези усного та письмового перекладу як двох комплементарних модусів мовної медіації, а також спроба їх синтезу й інтеграції в сучасне цифрове та мультимодальне перекладацьке середовище. **Новизну розвідки** визначає спроба окреслити новітню метатеорію суб'єктності перекладача, у якій усне та письмове – два полюси єдиного процесу в межах парадигм герменевтичного, культурного, когнітивного, постгуманістичного спектру.

Прикладним у використанні усного й письмового як частин одного цілого стало залучення досвіду однієї з базових культурних пар дихотомічного протистояння – logos vs. ratio. Такий підхід дав можливість провести своєрідну перекладознавчу паралель, котра показала, що усне vs. письмове в перекладі – не просто локальна антитеза, а явище онтологічного рівня. Обґрунтовано, що еволюційний поступ традиційної дуальності logos vs. ratio = суголосний процесам голос (усне) vs. текст (письмове) в перекладознавстві і є відображенням глибинних культурних трансформаційних коливань європейської інтелектуальної думки.

Методологія. Положення постмодерної філософії послугували теоретичним підґрунтям для доведення, що жоден із перекладацьких модусів не є монопатерним, а таким, де усне та письмове перебувають у постійній взаємодії. Встановлено, що усний переклад завжди містить у собі структурні елементи письма, тоді як письмовий завжди зберігає сліди усного через подієвість, тілесність, інтонування тощо.

Зроблено висновок про те, що контекст сьогодення актуалізує необхідність розглядати перекладача як концептуального суб'єкта цифрової агентивності, який спроможний функціонувати в динамічному, мультимодальному, поліканальному вимірах, консолідуючи полюси усного та письмового перекладу в цілісну систему смислотворення, а отже, у нову перекладознавчу метатеорію. Отримані результати відкривають **перспективи подальших досліджень** у царині цифрової мультимодальності, постгуманістичних моделей медіації, когнітивних перекладознавчих студій, що дає можливість сформулювати інтегральний підхід підготовки перекладачів в епоху стихійної культурної та цифрової гібридизації, про що йтиметься в другій та третій частинах розвідки.

Ключові слова: перекладознавство, усний переклад, письмовий переклад, дихотомія, розрізнення, консолідація.

KRIUKOVA Yuliya – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Natural Sciences and Mathematics, Lesya Ukrainka Volyn National University, Voli ave., 13, Lutsk, 43025, Ukraine (krjukowajuli@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7769-3402>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2026.65.8>

To cite this article: Kriukova, Yu. (2026). Usnyi ta pysmovyi pereklad yak novitnia metateoriia perekladatskoi subiektnosti: vid arkhainnoho mediatora do tsyfrovoho multimodalnoho ahenta (Chastyna 1) [Interpreting & Translation as a new meta-theory of translational subjectivity: from the archaic mediator to the digital multimodal agent (Part 1)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 65, 63–77, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2026.65.8> [in Ukrainian].

INTERPRETING & TRANSLATION AS A NEW META-THEORY OF TRANSLATIONAL SUBJECTIVITY: FROM THE ARCHAIC MEDIATOR TO THE DIGITAL MULTIMODAL AGENT (PART 1)

Summary. The first part of the given paper deals with the theoretical issues of oral vs. written activity distinction in the domain of translation studies. A comprehensive genealogical analysis of conceptual differentiation and consolidation of translation and interpreting from Pre- to Metamodernism is carried out. **The objective of the study** is to conduct the comprehensive analysis of genealogical development of translation vs. interpreting as two complementary modalities of linguistic mediation. It is made an attempt to synthesize and to integrate them into the modern digital and multimodal translation environment. **The study's novelty** is to outline a new meta-theory of translator's subjectivity where oral vs. written are two poles of a single process within the frameworks of hermeneutic, cultural, cognitive, and posthumanism paradigms.

The use of fundamental cultural dichotomy logos vs. ratio has become in the given context extremely relevant. Such an approach enables us to draw a kind of parallel within translation studies and to show that oral vs. written is not just a local framed antithesis but an ontologically grounded phenomenon. In the article it is stated that evolutionary development of traditional dichotomy logos vs. ratio coincides with dichotomy voice (oral) vs. text (written) in translation studies and reflects profound cultural fluctuations of the European intellectual heritage.

Research Methodology. The integration of postmodern philosophy provides the theoretical framework necessary to demonstrate that no translational mode operates as a single-path system but instead is a domain where oral and written are constantly in interaction with one another. It is concluded that interpreting always has trace of written and written preserves imprint of the oral through its embodiment, intoning, eventfulness.

It is concluded that that today's reality highlights the necessity of viewing the translator as conceptual subject of digital agency who is able to perform in dynamic, multimodal, multichannel space, combining the poles of oral and written into the integral system of meaning making and new translational meta-theory. The findings open prospects for further research in the domain of digital multimodality, posthumanist models of mediation, cognitive translation studies that enables the formation of an integrated approach to translators training in the age marked by cultural and digital hybridity – issues that will be investigated in the second part of research.

Key words: translation studies, translation, interpreting, dichotomy, differentiation, consolidation.

*«The boundary between interpreting and translation is
methodological, not ontological; both are forms of mediation
shaped by time constraints and communicative goals»*

(Pym, A. (2010). Exploring Translation Theories. London : Routledge, p. 166)

Постановка проблеми. Чи можливо взагалі розділити буття як таке, що становить неподільно-інтегральний динамічно-статич-

ний модус, тобто те, що *a priori* не диференційоване ні як абсолютний рух, ні як безумовний спокій. Те, що ми визначаємо як динаміка,

це жива маніфестація *буття* в становленні, де світ – процес творення, тоді як статика – *буття* в моменті, чисте споглядання руху, реалізоване наповненістю форм. У результаті спроби будь-якої сепарації статичного та динамічного ми нокаутуємо в проєкції *анорій* Зенона, коли щось є водночас як логічно обґрунтованим, так і парадоксальним та суперечливим, і ця дихотомія нездоланна. Саме це ми й спостерігаємо на прикладі феномену *буття*, яке одночасно рухається і стоїть. Бінарне протистояння полягає в тому, що динамічність є запорукою оновлення статичності, котра також є умовою пізнання динамічності. Без онтологічного каркасу структурної цілісності плин речей перетворюється на неконтрольований хаос, однак і відсутність коливань призводить до відмирання й стагнації в паралізованій формі. Вважаємо, що саме ця взаємозалежна антитезова розщепленість екзистенції наочно представлена в працях відомого французького постмодерніста Ж. Дельоза та в його концепті *іманентної самоорганізації різниці* (*immanent self-organization of difference*). «*Being is not an identity; it is the being of difference itself*» (Deleuze, 1994, p. 64) – цитата, що демонструє *буття* не як статичну сутність, а як різницю в русі. Те, що можна схарактеризувати як перманентно мінливу реконфігурацію потоку, де будь-яке становлення – не екзистенційний гармидер, а інтенсивний процес, у якому невпинно народжуються тимчасові конструкції стабільності.

Отже, статичність = тло динамічності, споконвічний діалог саморозрізнень, у якому одне пізнаване через інше. Саме *буття* в моменті й викарбовує певні відбитки, матеріалізує форми живої матриці єства. Тож відсутність таких зупинок лишає нас безцінного досвіду, пам'яті, сенсів, бо лише відчуття заземлення в *тут і зараз* дарує осмислення, впізнаваність, стійкість. Виникає ніщо інше, як класичний феноменологічний горизонт інтенційності, згідно з яким щось має бути статичним, щоб інше стало динамічним. Адже будь-яке усвідомлення потребує ґрунтовних підвалин, незмінного культурного фону, історії, мови, традиції, бо живий активний досвід можливо відчитати лише крізь призму статичності, яка знову і знову апробує свої позиції та оживає в динамічній взаємодії.

Саме в такому погляді на світ, де все пронизане сплетіннями нових синергій, переклад як такий – давно не одновимірна стратифікація *усного vs. письмового*, а складна поліаспектна взаємодія, чий онтологічний підвалин є прямим відбитком ментальних зсувів та культурних поворотів, властивих ХХІ ст. Як результат, у такому часопросторі різниця в єдності перетворюється на сучасну світоглядну модель, перекладацький патерн, в основі котрого *усне* й *письмове* – дві рівноцінні частини єдиної форми буття сенсів. Перекладацький світ починає функціювати як *метаверс*, у якому усний переклад – подія, а письмовий – слід, що тандемно формують два модуси реальності, в яких *усне* існує *тут і зараз*, а *письмове* стає відбитком, *постфактумом* події. Перекладацький акт набуває подвійного призначення – вербально піймати сенс у таїнстві його народження та письмово закарбувати на скрижалях культурної пам'яті. Театралізована перекладацька діалектична драма тілесного й рефлексивного, у якій рольова суб'єктність перекладача – це постійна зміна режимів: від існування в акті миттєвості, коли він поглинутий процесом й немає часу на роздуми, споглядання й осмислення, до саморефлексії в акті письма, де він спершу думає задля діяти. Перекладач завжди *на межі*, у вимірі лімінальності й ніколи не належить до кінця ні тексту, ні мовцеві, ні читачеві чи слухачеві, його сутність мультимножинна. Це невпинне екзистенційне тертя між усним перекладачем і його присутністю, котра постійно вислизає, та письмовим, чия відсутність залишає сліди. Ці дві сили не протистоять одна одній, а є траєкторіями руху єдиної *герменевтичної петлі*, в котрій динаміка від змісту до звука (усний переклад), від звука до форми (письмовий переклад) й коли ці дві стихії не антагонізують, а синхронізовані, тоді й народжуються якісно нові перекладацькі патерни, що корелюють із викликами ХХІ ст. Такі новітні челенджі перекладознавчої царини реалізовані гібридними форматами (субтитри, подкасти, live-captioning), де *письмове* та *усне* не протистоять, а генерують цілісне мультимодальне поле. Отже, взаємодія *звука* та *слова* – не компроміс, а вищий прояв зрілої комунікаційної свідомості, коли перекладач не просто перемикає мовні коди, а взаємодіє

на рівні цілих онтологічних модусів *буття*: між звуком і формою, між живою присутністю і культурною пам'яттю, між рефлексивним пізнанням і слідом.

Актуальність дослідження першочергово полягає в необхідності переосмислення традиційної дихотомії *усний vs. письмовий* переклад крізь призму постгуманістичних, когнітивних, герменевтичних змін із метою окреслення якісно нової форми перекладацької свідомості, що пробуджує до життя новоявленого концептуального суб'єкта трансверсальної природи. Своєчасність розвідки продиктована й тим, що перекладацька царина XXI ст. зазнає глибинних трансформаційних змін і повного оновлення базових налаштувань та цінностей, трансльованих і на саму професію перекладача як таку. Адже нині йому доводиться дедалі частіше балансувати та діяти між голосом і текстом, присутністю і фіксацією серед численної кількості *online*-платформ, синхронних чатів, субтитрування, мультимодальних форматів (*Zoom*, *YourTube Live*, *AR/VR*-формати) тощо. Такі обставини мінливості соціокультурного виміру неминуче розмивають класичний поділ на *усне* й *письмове*, тому саме сьогодні на часі нові підходи й інтерпретації, де цей поділ осягається не лише технічно, але й онтологічно як два виміри *буття*. Вважаємо, що ця проблематика повинна розглядатися й у філософсько-герменевтичному ключі, тому що цей перехід від присутності до відсутності, від протистояння до цілісності, від живого тіла до статичного тексту, від часу до пам'яті й можна зрозуміти, поглянувши на переклад не лише як на професійну діяльність, але і як екзистенційну проблему, осягнути, як сенси трансформуються з реального досвіду в фіксовані структури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню співвідношення *усного* та *письмового* перекладу відведено важливе місце в сучасній перекладознавчій царині, свідченням чому є чималий інтерес до нього й наукові вподобання значної кількості дослідників. Загалом увесь спектр наукових досліджень останніх десятиліть можна умовно розділити на три дослідницькі вектори. Перший з них окреслює традиційне / класичне розрізнення на *усний vs. письмовий*, тоді як другий

зосереджений не на розмежуванні як такому, а на когнітивно-процесуальному аспекті, крізь призму якого висвітлено механізми дії *усного vs. письмового* перекладу та різницю в обробці інформації. Третій вектор, новітній, акумулює в собі інтегративні підходи, які *усне vs. письмове* позиціонують як компліментарні, взаємоузгоджені модуси єдиної системи міжмовної медіації. Розглянемо кожен з векторів більш детально.

Друга половина XX ст. стає ареною розвитку *класичних підходів*, репрезентованих працями Д. Селескович (Seleskovitch, 1978) та М. Ледерер (Lederer, 1994) – представницями Паризької школи інтерпретації. Дослідниці пропонують доволі докладне й послідовне розмежування *усного vs. письмового* перекладу, так звану *теорію сенсу*, у якій *усний* переклад позиціоновано як процес у реальному часі. Ф. Пьоххакер (Pöchhacker, 2004) систематизує надбання попередників і більш фундаментально представляє різницю між *усний vs. письмовий*, окреслюючи *усний* режим як динамічний та ситуативний, а *письмовий* як рефлексивний та структурований. Р. Сеттон та А. Доврант (Setton., Dawrant, 2016), зі свого боку, скеровують увагу в простір мультизадачності й інтенсивності когнітивних операцій, актуальних для *усного* перекладу.

Другий напрям проблематики, сформований у 1980–1990 рр., становлять праці *когнітивної інтерпретології*. Найавторитетнішим надбанням у цій сфері вважають модель когнітивних зусиль (*effort model*), запропоновану Д. Гілем у 90х-р. XX ст. (Gile, 2009). Суть цієї моделі полягає в тому, що *усний* переклад як такий – це скоординований механізм декількох незалежних, однак взаємопов'язаних процесів, з певними суперечностями, розв'язуваними під тиском часу. *Письмовий* же переклад – це діяльність у режимі відкладеного часу з можливостями рецензування, редагування та аналітичного текстового осмислення.

Якщо йдеться про більш сучасні дослідження XXI ст. то тут фокус уваги центрується навколо тілесно-сенсорномоторної природи *interpreting*, яка суттєво антигонізує з *письмовими* формами перекладацької діяльності. І. Альвстад (Alvstad, 2013), провідна норвезька дослідниця, професорка університету Осло, спеціалізується на когнітив-

них та соціокультурних аспектах перекладу, однак окреме місце в її перекладацьких студіях посідає саме тілесність як *embodied cognition*. Е. Тізеліус (Tiselius, 2013) – відома шведська дослідниця – теж є фахівцем із проблеми когнітивних процесів усного перекладу (*eye-tracking, *processing effort, etc*), а також *embodied interpreting*. Проте найбільш відомою є колективна праця І. Альвстад, А. Хільд та Е. Тізеліус (Alvstad., Hild., Tiselius, 2018), котра, власне, й лягла в основу досліджень *embodied cognition, multimodal analysis* та ін. Їхній спільний науковий доробок об'єднав навколо себе провідних дослідників перекладу та інтерпретації. Дослідження моделює перекладача як тілесного суб'єкта, котрий є резервуаром динамічних, сенсомоторних та когнітивних процесів.

Окрім згаданих вище праць, у перекладознавчому просторі й надалі актуальний функційний підхід, представниками якого є К. Райс (Reiß, 2000) та Г. Фермеєр (Reiß, Vermeer, 1984). Згідно з їхніми переконаннями, переклад – це цілеспрямована текстова подія. Не менш концептуально важливими є й праці М. Бейкер, зокрема *In Other Words* (Baker, 2018), в якій письмовий переклад позиціоновано як процес міжмовної, текстової й ідеологічної інтерпретації. Однак якщо йдеться про долання дихотомічного протистояння між *усним* і *письмовим* перекладом, то цю тенденцію активовано лише з 2000-х років. Найяскравіший свій прояв вона отримала в працях А. Пайма (Pym, 2014) та М. Кроніна (Cronin, 2013). А. Пайм акцентує на тому, що відмінність між цими видами діяльності носить радше методологічний характер. М. Кронін, зі свого боку, вказує на зближення *усне* vs. *письмове* в контекстах цифровізації та мультимодальності. Тож дедалі більшої популярності набирає ідея цілісного плинного континууму перекладацьких практик, де центральною є концептуальна суб'єктність перекладача, яка вміло корелює між собою когнітивні, тілесні, голосові, текстові ресурси в умовах найрізноманітніших часових та структурних форматів.

Новизну дослідження становить ментальний трансфер від погляду на *усний* та *письмовий* переклад у контексті технічних параметрів і їхніх відмінностей до глибинної реконцептуалізації суб'єктності перекладача

крізь призму множинності, мультиагентивності, багаторівневості, у якій у нероздільному тандемі переплетені *голос* і *письмо*. Перша частина розвідки чи не вперше пропонує комплексний різнобічний онтологічно-генеалогічний скринінг еволюції перекладацької діяльності: від архаїчного усного посередника до цифрового мультимодального агента. Така перспектива дає змогу осмислити переклад по-іншому, відкрити його новий вимір, де він позиціонований як фрактальна спіраль становлення мови в культурі: від голосу до коду, від пам'яті до нейромережі. Запропоновано своєрідну *метатеорію* суб'єктності перекладача, де *усне* й *письмове* – два полюси єдиного процесу в межах новітніх парадигм герменевтичного, культурного, когнітивного, постгуманістичного векторів. Перекладач ХХІ ст. наділений діалектичною природою, у якій співіснує подія та форма, звук, що зникає, і залишений слід. Він той, хто в час антропотехнічності й нейронних мереж постійно рухається герменевтичною петлею, у якій голос стає текстом, а текст знову повертає до голосу.

Мета дослідження – вивчення генези *усного* та *письмового* перекладу як двох комплементарних модусів мовної медіації, а також спроба їх синтезу, взаємодії, тандемної інтеграції в сучасне мультимодальне перекладацьке середовище на шляху до актуальної сьогодні концептуальної перекладацької суб'єктності, здатної органічно бути та діяти в цифровому, гібридизованому, інтегративному комунікативному вимірах. Заглиблення в проблематику та пошук певних конструктивних рішень вимагає розв'язання **таких завдань**: 1) окреслити процес виникнення та розмежування *усного* й *письмового* перекладу в контексті теоретичних шкіл та канонічних наукових традицій (зокрема, Паризької школи, *Скопос*-теорії, когнітивних моделей, мультимодальних підходів); 2) проаналізувати концепції двох таборів перекладознавчих шкіл (теорія усного перекладу (М. Ледерер (Lederer, 1994), Д. Гіл (Gile, 2009) та письмового (С. Баснетт (Bassnett, 2002), Г. Вермеєр (Vermeer, 2013), Л. Венуті (Venuti, 1994), М. Бейкер (Baker, 2018) та ін.), котрі десятиліттями розвивались ізольовано, як методологічний синтез цілісної перекладацької моделі, від когнітивної прицільності й архітектури до

соціальної видимості перекладацької суб'єктності; 3) систематизувати сучасні теоретичні погляди на *усний* і *письмовий* переклад і їх взаємодію; 4) проаналізувати сучасні тенденції до розмивання меж між ними (*live-captioning, remote interpreting, hybrid modes*); 5) провести своєрідну паралель між *усне* vs. *письмове* та *ratio* vs. *logos* задля розуміння тотожності механізмів їх дії, коли вони не протиборствують, а взаємодоповнюють одне одного; 6) сконструювати концептуальну модель консолідації *усного* та *письмового* перекладацького вимірів як цілісної динамічної системи міжмовної та міжкультурної медіації; 7) ввести поняття трансверсального перекладача, що інтегрує Дельозіанське *тіло без органів, герменевтичну петлю* Г. Гадамера, етику *іншого* А. Бермана, котрому під силу перемикається між *усним* та *письмовим*, не втрачаючи своєї цілісності; 8) обґрунтувати важливість та значення підходу, де *усне* й *письмове* взаємодіє під час формування перекладацької компетентності нового покоління; 9) викласти у висновках, чому саме перекладач, котрий зумів реалізувати свою концептуальну перекладацьку сутність, неминуче імплементує в своїй діяльності як динамічний, так і статичний модуси мовного буття й діє не лише як професіонал, але і як носій філософського еталону свідомості, котра забезпечує йому двовимірний *усно-письмовий* ментальний синхрон.

Виклад матеріалу. У пошуках відповіді на питання про *першість* одного з компонентів бінарної пари *усне* vs. *письмове* доречною видається паралель із однією з фундаментальних дихотомій *logos* vs. *ratio*, що являє собою не просто грецько-латинську мовну пару, а те, чим упродовж історії системно вимірювано західне мислення. Саме крізь цю призму проходять усі екзистенційні надломи, що увиразнюють те, як суспільство мислить, розуміє мову, пізнає істину, творить текст, перекладає, усвідомлює себе в світі. Саме тому *усне* й *письмове* в перекладі не так питання технічного спектру, як високоточний індикатор розвитку людства як такого, соціокультурне дзеркало, що висвічує те, як *homo sapiens* мислить себе в різні історичні періоди. Через це контекст основоположної опозиції *logos* vs. *ratio*, що окреслює інтелектуальну істо-

рію Заходу від древності донині, – не випадковий, а навпаки допоміжний, бо сприяє досягненню причинно-наслідкових зв'язків, динаміки формування взаємодії між *усним* та *письмовим* у перекладі. Очевидним є і те, що від Античності й дотепер перекладознавча царина транслює ті самі корельовані полюсами *logos* (присутність, голос, живе слово) й *ratio* (структура, раціональність, відстань, письмо) флуктуації, що й культура загалом.

Упродовж віків грецький термін *логос* вважали одним із найконцептуальніших, позаяк тривалий час він був символом нероздільності й лише згодом зазнав екзистенційного розщеплення. Така еволюція робить його мовною одиницею, якій вдалося поєднати в собі розмаїття значень: *слово, мовлення, закон, порядок, сенс* тощо. Так, в часи Античності *логос* трактували як живе слово, що має тілесну оболонку, й позиціонували його не як застиглу структуру, а як феномен, що дихає, слухає, рефлексує. Із настанням Нового часу латина успадковує це грецьке надбання, однак в дещо іншому прочитанні – у пов'язанні з технічністю, структурою, розрахунком, логікою, розподілом на частини. Так з'являється *ratio*, що стає синонімом розуму й тлумачиться як таке, що дає ясність, прозорість, розрахунок, стратегічність. Якщо *логос* – уособлення світу в його цілісності, то *раціо* – лиш одна з його сторін, котра є інструментом, за допомогою якого цей світ пізнають і впорядковують. *Раціо* ототожнюють з раціональністю, а отже, з тим, що можна обґрунтувати, верифікувати, зафіксувати і що, власне, слугує передумовою формування науки як такої. Разом з тим сприйняття світу в *раціо*центрованій проєкції породжує феномен підозри до всього динамічного, живого, неструктурованого, тілесного, пов'язаного з *логосом*. Проте таке дихотмічне протистояння *a priori* не в змозі зруйнувати цілісності, яка першочергово була закладена в *logos*: якщо *логос* – це інтонованість, реалізована через голос, тіло, момент, тишу між словами, то *раціо* – це його схоплення й спроба інтеграції в систему.

Спочатку ця онтологічна тріщина не була суттєвою, але з плином часу вона ширшала, зміцнюючи позиції *раціо*, який набув статусу норми й тим самим витіснив *логос* на маргінес як елемент хаосу. Відтак *логос* та

притаманне йому живе слово, досвід, унікальність, виняток відступають під тиском письма, схеми, норми в тінь. Тож у світлі Модерну живе спілкування видається ненадійним, тілесність – оманливою, емоції та відчуття – чимось суб'єктивним.

Актуальною, на нашу думку, видається імплементація цього досвіду бінарності також у перекладознавчу царину. Тож спробуємо простежити своєрідну генезу професії перекладача й продемонструвати, що *усне* та *письмове* не просто дві окремі діяльності, а втілення епістемологічних форм культурної взаємодії. У первісному та древньому світах перекладачі (шамани, жерці) були усними посередниками й перебували під покровительством *logos*-у, що робило переклад актом словесності й тілесності. Оскільки письмо натовді ще не набуло статусу універсального носія знання, можемо вважати, що усний переклад, як і *логос*, є прародичем *раціо*, а отже, і письма. Сакралізацію письма розпочато вже в часи Античності та Середньовіччя, позаяк із поширенням латини (мови права та держави) вагомим значенням набуває письмовий переклад офіційних документів. Попри таке укріплення позицій *раціо*, *логос* все ще представлений усними тлумачами при судах, війську й т. ін. Незворотним процесом стабілізації *раціо* прийнято вважати перший письмовий переклад Біблії св. Ієронімом. Це фундамент того, що вже невдовзі перетвориться на нормативний канон, у межах якого письмова суб'єктність перекладача міцно зафіксує свої позиції у монастирських та університетських інституціях. У VIII ст. активно перекладають з латинської, грецької, арабської, інших мов, що, власне, інституціалізує (через створення шкіл, редагування, коментування тощо) письмовий переклад як такий. Можемо висувати, що включно до X ст. триває процес формування дихотомічних відношень між *усним* vs. *письмовим*. Зоною впливу усного перекладача стають сфери торгівлі, дипломатії і т. ін., він виступає посередником між народами, тоді як письмовий перекладач генерує та конденсує знання, закарбовуючи їх у вічності. Винайдення друкарства Гутенбергом 1450 р. стає ще одним кроком до зміцнення позицій *ratio*, адже письмове стає потужним механізмом тиражування культури. З'являються переклади Біблії

національними мовами, постає національний канон. Упродовж XVI–XIX ст. процеси *раціо*-центрованості стають дедалі глибшими, адже це період зародження національних літератур, заснування університетів, з'яви письмових перекладачів, які набувають статусу інтелектуала, котрий функціонує у вимірі точності, еквівалентності, текстової правильності. Усне у такий спосіб витісняється на периферію й позиціонується як менш наукове, нестабільне, неавторитетне, непрестижне. Натомість друкарство, кодифікація законів, процвітання бюрократії, науково-енциклопедичні проєкти лише підсилюють лідерські позиції *письма*. Наступає своєрідний онтологічний переворот, коли *письмо* породжує *голос*, а не навпаки.

Logos, проте, нікуди не зникає. Він живе в екзистенційних розломах людської свідомості й оприявнюється у фольклорі, поезії, філософських творах – всюди, де починає жити текст. Тож *logos* усного перекладу – це не *антиratio*, а лише свідчення того, що сенс ніколи не вичерпується структурою, слово завжди глобальніше за схему, мовлення не зводиться до єдино правильної формули, не існує єдино істинного фіксованого перекладацького патерну, бо це щоразу відкритий, динамічний процес, що повсякчас ситуативний, відповідний місцю, часу, аудиторії. *Раціо* організує, форматує перекладознавчу інфраструктуру, створює каркас, однак *логос* – це те, що генерує форми, дає їм життя. Він уособлює те, що екстрапольоване поза межі написаного: інтонацію, обмовки, паузи, сміх, вигуки тощо. І мине чимало часу, перш ніж усний переклад почне відвойовувати свої позиції. Цей процес активується, коли європейський колоніалізм породить запит на усних тлумачів у сфері дипломатії, торгівлі, місіонерства і на нову професію – *інтерпретатора*, про що свідчать записи у документах із 1800 р., у яких *interpreter* визначено як службову посаду. Паралельно на теренах Європи починають формуватися теорії письмового перекладу (Dryden, 1992; Tytler, 1992). Ці тенденції приводять до того, що з огляду на різні освітні традиції, формати, стилі, контекстуальне наповнення *усний* та *письмовий* переклад утверджуються як два окремі начала, які починають розходитись інститу-

ційно: *письмове* стає частиною видавничої індустрії, а *усне* реалізує себе в дипломатії, медицині, судах.

У XX ст. європейська культура знову проживає чергове онтологічне коливання між *logos* і *ratio*. Однак цього разу увага прикута до усного перекладу. Після Другої світової війни запит на усне в перекладі зумовлений розвитком міжнародних організацій, Нюрнберзьким процесом, осмисленням повоєнних реалій тощо. Це суттєво розширює сферу перекладацьких компетентностей, відкривається ще один аспект інтерпретатора, де він стає голосом історії. Перекладознавчу царину знову наповнює тілесне, афективне, ритм, діалог, життя. Своєрідним теоретичним підґрунтям для зближення *раціо* та *логосу* стають ідеї французького філософа-постструктураліста Ж. Дерріда. Мислитель деконструє саму опозицію *усне* vs. *письмове*, що й стає початком шляху осмислення її як цілісності. Він критикує метафізику присутності й стверджує, що *logos* (голос) превалює над *письмом*, бо ближчий до свідомості. Проте, за його словами, це ілюзія, позаяк у *логосі a priori* вже наявний елемент *ratio*: код, структура, *écriture*, те, що конструє та організує мовлення. І навпаки, в будь-якому тексті присутня частина голосу, те, що прочитуване між рядками, двозначить, замовчує, формує підтекст, натяк, все те, що провокує інтерпретації (Derrida, 1967). Такий погляд на споконвічну дихотомію *голос* vs. *літера* стирає між ними різницю. Виявляється, що прийняте розмежування не є таким стійким, твердо встановленим, даним, а навпаки, проявляється своєрідним коливанням, продуктивною напругою між полюсами, що мають взаємопроникну природу.

Починаючи від XX ст. *усний* та *письмовий* переклади поступово вчать існувати паралельно. Кінець Першої світової війни неминуче вимагає нових якісних осмислень та рефлексій тих жакливих подій, котрі мали місце в світі, що породжує запити й на нові освітні формати. Так, потреба й суспільна затребуваність міжнародних конференцій відкриває революційну нішу в перекладознавчій галузі – симультанний переклад (Женева, 1927; Нюрнберг, 1945). Перекладач уперше вчиться працювати з технічним забезпечен-

ням (мікрофон, навушники, кабіна тощо). Однак і сфера *письмового* перекладу не відстає, теж зазнаючи активності й підйому. Саме тоді інтенсифікує свої дослідні оберти найрізноманітніша проблематика *письмового* перекладу, висвітлена в академічних студіях Ю. Ніда (Nida, 1969), Дж. Кетфорда (Catford, 1965), С. Басснетт (Bassnett, 1980), Л. Венуті (Venuti, 1994) та інших. Так поступово *логос* і *раціо* припиняють ворогувати й починають функціонувати як два режими *буття*. *Логос* / *слово* / *голос* / *усне* реалізується як сенс, що живе в події, в інтонації, в діалозі, тут і зараз, а *раціо* / *написане* / *статичне* – як сенс, що застиг у структурі, тексті, у вічності. *Логос* породжує сенси, а *раціо* наповнює їх тривалістю життя. За відсутності однієї з фаз інша приречена на провал. Тож перед перекладачем постає задача навчитися жити та балансувати на розломі *логос* vs. *раціо*, *письмове* vs. *усне*, адже ця дихотомія вплетена в його професійне буття значно глибше, аніж виглядає. Хоча, на перший погляд, може здатися, що ці два полюси зовсім не пов'язані між собою.

Отже, *усний* перекладач працює у форматі *логосу*: відслідковує тілесність, налаштовується на хвилю мовця, ловить інтонації, настрої, темп, тоді як *письмовий* підвладний стихії *раціо*, бо змушений зупинитись, щоб відтворити структуру, композицію, передати терміни та концепти. Проте якщо пильно придивитись, то можна помітити, що і той, і той постійно перетинають межу, бо *усний* неминуче спирається на внутрішні тексти-патерни, представлені корпусом сформованого досвіду, а *письмовий* – завжди чує в тексті голос автора. Тож перекладач стає унікальною локацією, де *logos* і *ratio* зустрічаються. Він є тим, хто корелює, врівноважує одне й інше, коливається між голосом і текстом, між тілесним і структурним, між жорсткою нормативністю й живими винятками. Модель сучасної суб'єктності перекладача більше не може бути або *раціо*, або *логос*, бо відтепер – це поєднання одного й іншого, невпинний транзит і перехід між модальностями.

Тож якщо у XX ст. *усний* та *письмовий* переклади існували як дві окремі професії, то вже наприкінці століття науковці намагаються відшукати між ними інтерфейс. Чинниками, котрі стали рушійною силою на

шляху до їхнього примирення, стали процеси диджиталізації, з'ява CAT-інструментів, субтитрування, постредагування, культурна гібридність, коли перекладач виступає посередником між подією та текстом (кінопереклад, медіа-переклад, усно-письмові гібриди). Назріває постгуманістичний зсув, у контексті якого усне й письмове стають двома планами однієї смислотвірної системи. Усе це нівелює жорстку межу між *усним* та *письмовим*, у цифровому суспільстві *логос* і *раціо* більше не протистоять. Перекладач працює з мультимодальністю, де взаємодіють декілька модулів одночасно: текст, голос і зображення. Ба більше, таке явище, як субтитрування, генероване в реальному часі, а отже, відбувається реалізація *письмового* в режимі *усного*. Також у наш час синхронний чи послідовний переклад може супроводжуватися коментарями, глосаріями, чатами, де знову ж таки має місце *усне* в форматі *письмового* й навпаки. Голос як такий інтегрується в цифровий канал, де може редагуватись, повторюватись, зберігатись. Динаміка усунення домінування одного з членів опозиції (*logos* vs. *ratio*, *усне* vs. *письмове*), розпочата розхитуванням стабільності й деконструкцією бінарних пар ще в епоху Постмодерну, у Метамодерні змогла вийти на рівень взаємоколивань, взаємопроникнень, синтезу, а не радикального вибору й дихотомії. Варто зазначити, що на відміну від Постмодерну, котрий прагне зруйнувати полюси, Метамодерн намагається, як утримувати спільне поле, у якому відносини як у перекладі, так і культурі розвиваються за принципом *i-i*, а не *або-або*, де є місце і структурі, і присутності, голосу і письму, тілесності й раціональності, *усному* й *письмовому*. Якраз тому як *усний*, так і *письмовий* перекладач є тим концептуальним суб'єктом, який постійно мігрує між модальностями. Він не обирає, а синтезує, комбінує, інтегрує, проживає коливання *письмо-ratio* / *усність-logos*.

Метамодерна доба змінює сітку координат у відносинах між *логосом* та *раціо*. З накопиченням досвіду побутування різних ідеологій, маніпуляцій, владних ієрархій суспільство не може ідеалізувати лише *голос*, як і не може переховуватися за стінами *раціональності*. Ми ж бо вже маємо культурну пам'ять сліпих плям в історії, неідеальних структур, про-

вальних ідейних симулякрів. На часі метамодерна логіка, котра врівноважує напруження між полюсами й дає можливість відчувати те й те, відрефлексовувати світ та свої дії, приймати дихотомію свідомо та вчитись жити в ній у ритмі, а не конфлікті. Такий досвід проживання *буття* в поєднанні з зовнішніми реаліями породжує нові формати осмислень і в перекладознавчій царині. Приміром, із з'явою таких інституцій, як ЄС, ООН, ЮНЕСКО й т. ін., перекладач мусить володіти високим рівнем усної та письмової компетентностей. Процедура перекладу набуває ознак регламентованості, де усне й письмове чергуються спершу підготовчим процесом у вигляді бріфів, резюме, нотаток тощо із подальшим усним тлумаченням на сесіях і т. ін. Поняття *multiskilled translator / interpreter*, що виникло наприкінці XIX ст. – на початку XX ст., заступає концепт універсального фахівця (*language mediator*), який під впливом з'яви різних цифрових гібридів (мультимодальні конференції, субтитрування, *live captioning* і т. ін.) розширює свій діапазон між берегами виключно *письмового* та тільки *усного*, наповнюючись формами численних проміжних опцій. Серед них найпоширенішими є усно-письмова гібридність комунікативних форматів *Zoom*, *Teams*, *YourTube* і т. ін. Ще більш яскраво злиття ролей у сучасному *Техноцені* представлено колаборацією перекладача з *AI*, коли тлумач спершу тренує моделі письмових корпусів із подальшим блоком усних коректив в реальному часі. Така двофазна суб'єктність може реалізуватись і через медіацію знання, коли перекладач спершу веде стрім, а потім редагує текст. Отже, якщо історично *письмовий* та *усний* перекладач через різні соціальні функції то розділялися, то зближувалися, то нині наступила доба якісно нового синтезу, коли перекладач як такий перетворюється на концептуального суб'єкта, який імплементує та оперує і голосом, і текстом, і технологіями, що робить його тілесно-текстовим медіатором сенсів.

Якщо брати до уваги безпосередньо контекст теоретичного розмежування *усного* й *письмового* перекладу, то ця дихотомічна варіація, визнана однією з найскладніших і найцікавіших у перекладознавстві XX ст. Дослідники, їхні праці, ідеї, школи, напрями

в контексті того, як еволюціонувала ця різниця між двома типами перекладацької діяльності, з часом сформували окремий науковий сектор з окремими підсекторами.

Наукове перекладознавче розмежування *усного* й *письмового* започатковане наприкінці ХХ ст. Ж. Ербер, один із перших практиків симультанного перекладу, 1952 р. у своїй праці *The Interpreter's Handbook* заявляє про окремий статус усного перекладу й стверджує, що це професія, якій властиві певні етичні правила, когнітивне навантаження, особлива психологія (Herbert, 1952). Слідом за ним суттєвий внесок у розуміння того, що усний переклад має власну когнітивну модель, не редуковану до письмової, зробила французька школа інтерпретації (*Ecole de Paris*, 1960–1980-ті роки). Ключовими посталями тут вважають Д. Селескович і М. Ледерер. Дослідниці працювали над концепцією деконцептуалізації та реконцептуалізації в *interpreting*, тим самим чітко розмежували *усний* та *письмовий* переклад, де перший позиціоновано як спонтанний, ситуативний, тілесний, когнітивно-процесуальний, а другий – як структурований, аналітичний, текстуальний. На думку Д. Селескович, усний переклад – це не лише трансфер мовних структур, а й рецепція сенсів у реальному часі: «*Interpretation is not a mere linguistic transfer. It is a process of understanding and reformulating sense in a real time*» (Seleskovitch, 1978, p. 32). М. Ледерер розвиває ідеї Д. Селескович і зосереджується на когнітивній структурі інтерпретації. Вона чи не вперше порушує питання *translation competence* як своєрідного підґрунтя обох видів перекладу й зазначає, що в кожному з них по-різному працює пам'ять, різною є швидкість реакцій, сприйняття контексту тощо: «*Unlike translation, interpreting operates under time pressure, without the possibility of revision or return to the text*» (Lederer, 1990, p. 30). Суттєвий внесок у класичне розмежування *усне* vs. *письмове* належить австрійському теоретикові перекладу Ф. Пьоххакеру. 2004 р. у фундаментальній праці *Introducing Interpreting Studies* він розмірковує над тим, що *translation* та *interpretation* мають спільну ціль – міжмовне посередництво, однак їхня когнітивна архітектура – це те, що їх відрізняє: «*Interpreting and translation share the same*

communicative purpose but differ in their mode of processing: immediacy versus deliberation» (Pöchhacker, 2004, p. 12) й, відповідно, рекомендує не змішувати ці два полюси в процесі навчання, оскільки вони вимагають кардинально інших умов та когнітивних ресурсів: «*The two modes require different training foci and cognitive conditioning*» (p. 58). Якщо ж говорити про критерії когнітивного розмежування *усне* vs. *письмове* в перекладі, позаяк когнітивні показники (увага, пам'ять, темп) стали вже емпірично вимірюваними, то варто згадати про Б. Мозер-Мерсер та Р. Гіла. Б. Мозер-Мерсер – перекладачка, дослідниця Женевського університету, яка в своїй розвідці *Simultaneous Interpretation: a Psycholinguistic Analysis* (1985) та інших численних статтях уперше моделює когнітивний профіль перекладача, який, на її думку, визначають такі параметри, як високий ступінь уваги, робота короточасної пам'яті, *multi-tasking* і який вона порівнює з письмовим перекладом. Дослідниця зазначає, що в письмовому перекладі інформацію опрацьовано послідовно, а в усному – паралельно (Moser-Mercer, 1997). Ще один корифей перекладознавства, технічний та конференц-перекладач Р. Гіл у праці *Basic concepts and model for Interpreter and Translator Training* (1995) розробляє так звану *effort models*, крізь призму якої усний переклад розглядає як комбінацію та баланс декількох когнітивних зусиль: слухання, розуміння, вимови, декодування, координації й т. ін., до того ж у реальному часі. Науковець вказує на ключову відмінність між усною та письмовою перекладацькою діяльністю: у письмовому перекладі перенапруження, тиск часу й т. ін. нівельовані редагуванням, тоді як усний такої опції немає, тож перекладач змушений діяти миттєво. Отже, усний формат вимагає блискавичної реакції й максимальної автоматизації дій, тоді як письмовий – виваженої стратегічної рефлексії (Gile, 2009).

Якщо відійти від усної та зосередитись на розвитку письмової перекладознавчої традиції то й тут є свої світила. Так, німецькі лінгвісти К. Райс та Г. Фермерс розробили функційний підхід – *Skopos Theory*, згідно з яким мета (*skopos*) – ключовий чинник, що визначає процес перекладу як такий. Він уможливлює порівняння *усного* та *письмо-*

вого перекладу на підставі одного спільного критерію – цільова спрямованість. У контексті *skopos* письмовий переклад позиціонується як цілеорієнтована текстова подія, де важливими є когерентність та функція тексту, а не швидкість та ситуативність: «*Translation is a communicative act with a defined purpose (skopos), designed, revised and finalized written form*» (Reiss, Vermeer, 1984, p. 119). Ще одним важливим кроком у цьому напрямку є праці професорки перекладознавства М. Бейкер, яка є однією з небагатьох, хто не збільшував прірву радикальності між *усним* та *письмовим*, а, навпаки, намагався її нейтралізувати. Дослідниця констатує, що в модусі письмового наявний інший темп та дещо інші моделі розуміння. Для неї письмовий переклад – це аналітичний процес деконструкції й реконструкції в рамках культури, ідеології, жанру: «*Translation involves a constant negotiation between linguistic systems, textual traditions, and the translator's own positioning*» (Baker, 2018, p. 6). У своїй праці *In Other Words: A Course Book on Translation* (1992) мислителька хоч і не говорить окремо про усний переклад, однак частково приділяє увагу і йому, створивши модель багаторівневої еквівалентності, яка охоплює лексичний, граматичний, текстовий, прагматичний аспекти. Праці М. Бейкер послуговували своєрідною точкою відліку соціопрагматичного повороту у відношеннях *logos* vs. *ratio* / *усне* vs. *письмове*, позначеного тенденцією не до ще глибшого розмежування й розрізнення, а, навпаки, до активного співіснування й зближення. Згодом такі її послідовники, як Ф. Пьоххакер та Ш. Шлезінгер почали імплементувати модель М. Бейкер у власні дослідження та довели, що різниця *усний* vs *письмовий* не стільки у прагматичі, скільки в каналі. Так, Ш. Шлезінгер у працях *Corpus-Based Interpreting Studies* (2009) та *Interpreting Research: A new Paradigm* (1999) представляє т. зв. корпусний метод стосовно усного перекладу, зробивши тим самим крок, що дає змогу порівняти його з письмовими корпусами текстів і висувати про те, що перекладачі як усного, так і письмового спрямування демонструють певні типові й спільні для обох патерни – узагальнення, компенсація, скорочення тощо. Зі свого боку, Ф. Пьоххакер, один із найвпливовіших сучасних тео-

ретиків усного перекладу, теж радикально не розмежовує, а проводить паралелі, стверджуючи, що *усне* vs. *письмове* – два полюси однієї дисципліни під назвою *translation*, позначені різновекторністю в режимі обробки інформації, часових параметрах, ступені інтервенції тощо. Ще один цікавий погляд на переклад як на *поле агентів* пов'язаний зі з'явою т. зв. соціології перекладача та праць Б. Латура (Latour, 2005) і П. Бурдьє (Bourdieu, 1991), у яких усний перекладач – це агентивність у дії, а письмовий – агентивність у системі.

Ретроспективно можемо резюмувати таке: фактично *логос* / *слово* / *усний* – першо-основа, з якої все виникає, однак саме *ratio* / *письмо* дають нам теорії, у яких ми існуємо. Загальнокультурні процеси протистояння *logos* vs. *ratio* є дзеркальними й для перекладознавчої царини, де *логос* ототожнено з усним перекладом, а *ratio* – з письмовим. Ба більше, саме осмислення *усне* vs. *письмове* відбувається через розрізнення, котре починається *Французькою школою інтерпретації*, працями Д. Селескович та М. Ледерер. Наступним кроком стають когнітивні моделі, котрі концептуально ще глибше розводять сфери *слова* та *голосу* (Б. Мозер-Мерсер, Д. Гіль та ін.). І лише з праць М. Бейкер, Ш. Шлезінгер, Ф. Пьоххакер та ін. розпочинається прагматично-соціологічне переосмислення *усне* vs. *письмове* й поступово переклад починає еволюціонувати від розмежування професій до цілісної концепції перекладацької діяльності, де суб'єктність перекладача трансформується в трансверсальну агентивність, яка діє як в *усному*, так і *письмовому* режимах.

Тож із настанням XXI ст. уже доводиться говорити про комплексне бачення перекладу як такого, що заходить в еру стихійної цифровізації та мультимодальності. Якщо класичні теорії акцентували на різниці в процесах (*спонтанність* vs. *рефлексія*), то новітні підходи дедалі впевненіше рухаються від дихотомій до інтеграції. У фокус уваги потрапляють вже не відмінні когнітивні механізми чи цільові призначення, а пошук спільного континууму *усне-письмове* й уникнення опозиційних протиставлень. Сьогодні перекладознавчі праці представлені модусами *усного* та *письмового*, котрі взаємопроникають й формують єдину мультимодальну ком-

петентність, у якій *усне* й *письмове* працюють у тандемі. А. Пайм – один із перших сучасних дослідників, хто відкрито закликає до поєднання теоретичних засад *усного* й *письмового* перекладацьких вимірів під спільною *cross-cultural mediation* парадигмою. У її межах *усне* та *письмове* постають як своєрідний континуум перекладацьких практик, де вони всього лиш крайні полюси єдиного спектру: «*The boundary between interpreting and translation is methodological, not ontological; both are forms of mediation shaped by time constraints and communicative goals*» (Рым, 2010, р. 166). Учений стверджує, що ключова різниця між ними – це часовий медіум, *synchronous* vs. *asynchronous* і що глобалізаційні процеси, технології, *crowd translation* й т. ін. поступово нівелюють її. Відомий ірландський вчений М. Кронін, зі свого боку, пропонує ідею *трансмодального* перекладу, у якому новітні технології стирають межі між голосом, текстом і зображенням: «*The sharp distinction between written and spoken translation is increasingly untenable in the era of digital convergence*» (Cronin, 2003, р. 85). Дослідник упевнений, що в умовах мультимодальності комплексна кореляція *усного*, *письмового*, *технічного*, *цифрового* є обов'язковою для сучасного перекладача: «*Translators today operate across modes – oral, written, digital – in a continuum of multimodal mediation*» (Cronin, 2017, р. 14).

Тож переклад сьогодні – це мультимодальний та гібридний вимір, у якому немає місця опозиції *усне* vs. *письмове*, бо тут голос, текст, жест, екран, алгоритм взаємодіють в реальному часі, що формує перекладача, котрий одночасно працює в різних режимах: зоровому, слуховому, текстовому, цифровому, тілесному. Підтвердженням цьому є праці багатьох провідних дослідників, які займаються мультимодальними, гібридними, *speech-to-tech* тощо формами перекладу. Так, професорка Технологічного університету Дубліна М. О'Геган у своїх працях розвиває ідеї, що лягають в основу досліджень гібридного, цифрового та фан-перекладу. Мислителька переконана, що в цифрову епоху перекладач працює з мультимодальністю (аудіо, відео, текст, субтитри, емодзі, жестові елементи), яка руйнує стіну між *усним* та *письмовим*: «*The distinction between written and spoken translation*

becomes blurred in digital environments where multimodal resources converge» (О'Геган; Ashworth, 2002: р. 7). Д. Ешворт, спеціаліст із перекладу й комп'ютерної медіації, який працює в галузі медійної комунікації, є співавтором фундаментальної праці з цифрового перекладу *Translation-Mediated Communication in a Digital World*. У книзі дослідник аналізує явища субтитрування, фан-перекладу, *live-captioning*, геймерські перекладацькі спільноти, зародження *crowdsourcing*-перекладу: «*New translation practice such as fansubbing and real-time captioning illustrate the hybrid nature of translation in the digital world*» (О'Геган; Ashworth, 2002, р. 11).

Особливо яскраво концептуальний зсув щодо суб'єктності перекладача відбито в інклюзивному та мультимодальному векторах сучасного перекладознавства, що поєднує *deaf studies*, *sound studies*, *disability studies*, *speech-to-text*. Це контекст, який радикально змінює уявлення про перекладача й у якому той постає активним агентом медіації, що працює між мовами, тілами, алгоритмами, модальностями, *усним* й *письмовим*. Концептуальну рамку цього напрямку формують праці С. Мейтланд, які розширили перекладознавчий фокус з вербального мовлення на візуальні, тілесні, просторові комунікативні виміри: «*Speech-to-text interpreting is neither fully written nor spoken: it constitutes a hybrid mode in which oral input is transformed into written output in real time*» (Maitland, 2018, р. 52). Дж. Нап'єр своїми дослідженнями демонструє, що перекладач мови жестів не є нейтральним ретранслятором значень, а соціальним, культурним актором, дотичним до колективного конструювання сенсів із *Deaf*-спільнотами, що робить переклад етичною, діалогічною, контекстуально вкоріненою практикою: «*Interpreting for the deaf community involves managing simultaneous streams of information – visual, gestural, spoken and textual*» (Napier, 2004, р. 88). Додаткових відтінків цьому вектору надає імплементація цифрових технологій автоматичного субтитрування і *speech-to-text* систем, активно використовуваних у конференціях, онлайн-подіях, публічних перформансах, де *усне* та *письмове* тісно взаємодіють: «*Speech-to-text reporting sits at the intersection of spoken and written*

translation, creating a hybrid communicative mode» (Napier, 2011: 203). Такі професійні зміни породжують і нові ролі, згідно з якими перекладач – редактор машинного мовлення, куратор субтитрів, медіатор між аудіопотоком і текстовою репрезентацією, що вимагає поєднання лінгвістичних, технічних і культурологічних умінь, усної та писемної компетентностей. У сукупності всі ці підходи й формують сучасне бачення перекладу як метатеоретичної, мультимодальної інфраструктури, де мовлення, текст, жест, зображення, простір, *усне*, *письмове*, цифрові інтерфейси взаємодіють у складних конфігураціях.

Висновки. Проведене дослідження показало, що концепт перекладача сучасності пройшов у своєму розвитку чималий шлях від механічного міжмовного посередника до еволюційного апофеозу – цифрового агента. Якщо резюмувати всі ті численні трансформаційні процеси, що випали на долю перекладознавчої царини, то можемо висувати, що саме дихотомія *logos* vs. *ratio*, а отже, й *усне* vs. *письмове* впродовж тривалого часу визначала академічні й професійні уявлення про перекладацьку діяльність. Проте станом на сьогодні це протистояння вже не є актуальним, бо те, що в тривалій часовій ретроспективі трактовано як стійку бінарність й розщеплення, в умовах сучасного наукового

дискурсу постає динамічним континуумом, у вимірі якого й перекладознавчі засади неминуче реорганізовані згідно з новітніми реаліями мультимодальності та стихійної цифровізації.

Запропоновані у XX ст. ідеї успішно реалізовані у XXI ст., демонструючи при цьому, що в умовах цифрових трансформацій, розвитку *speech-to-text*, *live-captioning*, фан-перекладу, гібридних форм медіації перекладач не може існувати лише в якомусь одному модусі. Його діяльність здійснюється на перетині голосу, тексту, зображення, жесту, ШІ, алгоритму – усього того, що неминуче вимагає якісно нових *skills* та компетентностей. Концептуальна суб'єктність перекладача нині дедалі більше живе та мислить метамодерною логікою, котра перетворює колись дихотомічне та роз'єднане на цілість з подвійною динамікою *усного* та *письмового* на шляху від архаїчного посередника до цифрового мультимодального агента.

Перспективи подальших досліджень відкривають можливості прикладного характеру, де буде наочно змодельовано постать перекладача сучасності з урахуванням постгуманістичних, культурних, метамодерних моделей і міждисциплінарних підходів до перекладацької практики в умовах цифрової гібридності.

ЛІТЕРАТУРА

- Alvstad C. Voices in translation : A study of the translator's voice in translated texts. Stockholm : Stockholm University Press, 2013. 256 p.
- Alvstad C., Hild A., Tiselius E. Methods and strategies of process research : Integrative approaches in translation studies. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2018. 305 p.
- Baker M. In other words : A coursebook on translation. London; New York : Routledge, 2018. 344 p.
- Baker M. Translation and conflict : A narrative account. London; New York : Routledge, 2006. 216 p.
- Bassnett S. Exchanging Lives : Poems and Translations. Peepal Tree Press Ltd, 2002. 88 p.
- Bassnett S. Translation Studies (3rd ed.). London : Routledge, 2002. 331 p.
- Bourdieu P. Language and Symbolic Power. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1991. 302 p.
- Catford J. A Linguistic Theory of Translation : An Essay in Applied Linguistics. London : Oxford University Press, 1965. 110 p.
- Cronin M. Translation and globalization. London; New York : Routledge, 2003. 196 p.
- Cronin M. Translation in the digital age. London; New York : Routledge, 2013. 176 p.
- Deleuze G. Difference and Repetition. Translated by Paul Patton. New York : Columbia University Press, 1994. 350 p.
- Dryden J. On Translation. *Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida* / ed. by R. Schulte, J. Biguenet. Chicago : University of Chicago Press, 1992. P. 17–31.
- Gile D. Basic concepts and models for interpreter and translator training. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins, 2009. 283 p.
- Gile D. Efforts and models in interpreting and translation research. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins, 2020. 312 p.

- Latour B.** Reassembling the Social : An Introduction to Actor-Network-Theory. Oxford : Oxford University Press, 2005. 316 p.
- Lederer M.** La traduction aujourd'hui : Le modèle interprétatif. Paris : Hachette, 1994. 224 p.
- Maitland S.** A Book of Silence. London : Granta Books, 2008. 432 p.
- Moser-Mercer B.** Simultaneous interpreting : A psycholinguistic approach. *Cognitive Processes in Translation and Interpreting* / ed. by J. H. Danks, G. M. Shreve, S. B. Fountain, M. K. McBeath. Thousand Oaks, CA : SAGE Publications, 1997. P. 127–154.
- Napier J.** Interpreting in Mainstream Settings. *The Oxford Handbook of Deaf Studies, Language, and Education*. Oxford : Oxford University Press, 2011. Vol. 2. P. 385–402.
- Napier J.** Cooperation in Interpreter-Mediated Communication. *Interpreting and Translating in Public Service Settings*. Manchester : St. Jerome Publishing, 2004. P. 103–125.
- Nida, E., & Taber C.** The Theory and Practice of Translation. Leiden : E. J. Brill, 1982. 218 p.
- O'Hagan M., Ashworth D.** Translation-mediated Communication in a Digital World. Facing the Challenges of Globalization and Localization. London : Multilingual Matters, 2002. 192 p.
- Pöschhacker F.** Introducing interpreting studies. London; New York : Routledge, 2004. 260 p.
- Pöschhacker F.** Interpreting studies : A critical analysis. London; New York : Routledge, 2016. 248 p.
- Pym E.** Exploring Translation Theories. 2nd ed. London; New York : Routledge, 2014. 178 p.
- Reiß K., Vermeer H.** Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. Tübingen : Niemeyer, 1984. 245 S.
- Reiß K.** Translation criticism : The potentials and limitations. Manchester : St. Jerome Publishing, 2000. 136 p.
- Seleskovitch D.** Interpreting for international conferences : Problems of language and communication. Washington, DC : Pen and Booth, 1978. 200 p.
- Seleskovitch D., Lederer M.** Interpréter pour traduire. Paris : Didier Érudition, 1984. 311 p.
- Setton R.** Simultaneous interpretation : A cognitive-pragmatic analysis. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins, 1999. 317 p.
- Setton R., Dawrant A.** Conference Interpreting : A Complete Course. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2016. 356 p.
- Tiselius E.** Expertise in simultaneous interpreting : Cognitive and socio-professional perspectives. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins, 2013. 244 p.
- Tyler A.** Essay on the Principles of Translation. *Theories of Translation : An Anthology of Essays from Dryden to Derrida* / ed. by R. Schulte, J. Biguenet. Chicago : University of Chicago Press, 1992. P. 63–77.
- Venuti L.** The Translator's Invisibility : A History of Translation. New York : Routledge, 1994. 368 p.

REFERENCES

- Alvstad, C.** (2013). *Voices in translation: A study of the translator's voice in translated texts*. Stockholm: Stockholm University Press [in English].
- Alvstad, C., Hild, A., & Tiselius, E.** (Eds.). (2018). *Methods and strategies of process research: Integrative approaches in translation studies*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins [in English].
- Baker, M.** (2006). *Translation and conflict: A narrative account*. London; New York: Routledge [in English].
- Baker, M.** (2018). *In other words: A coursebook on translation*. London; New York: Routledge [in English].
- Bassnett, S.** (2002a). *Exchanging Lives: Poems and translations*. Leeds: Peepal Tree Press [in English].
- Bassnett, S.** (2002b). *Translation studies* (3rd ed.). London: Routledge [in English].
- Bourdieu, P.** (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge, MA: Harvard University Press [in English].
- Catford, J.** (1965). *A linguistic theory of translation: An essay in applied linguistics*. London: Oxford University Press [in English].
- Cronin, M.** (2003). *Translation and globalization*. London; New York: Routledge [in English].
- Cronin, M.** (2013). *Translation in the digital age*. London; New York: Routledge [in English].
- Deleuze, G.** (1994). *Difference and repetition* (P. Patton, Trans.). New York: Columbia University Press [in English].
- Dryden, J.** (1992). On translation. In R. Schulte & J. Biguenet (Eds.), *Theories of translation: An anthology of essays from Dryden to Derrida* (pp. 17–31). Chicago: University of Chicago Press [in English].
- Gile, D.** (2009). *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins [in English].
- Gile, D.** (2020). *Efforts and models in interpreting and translation research*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins [in English].

- Latour, B.** (2005). *Reassembling the social: An introduction to Actor-Network-theory*. Oxford: Oxford University Press [in English].
- Lederer, M.** (1994). *La traduction aujourd'hui: Le modèle interprétatif* [Translation Today: the Interpretive Model]. Paris: Hachette [in French].
- Maitland, S.** (2008). *A book of silence*. London: Granta Books [in English].
- Moser-Mercer, B.** (1997). Simultaneous interpreting: A psycholinguistic approach. In J. H. Danks, G. M. Shreve, S. B. Fountain, & M. K. McBeath (Eds.), *Cognitive processes in translation and interpreting* (pp. 127–154). Thousand Oaks, CA: SAGE [in English].
- Napier, J.** (2004). Cooperation in interpreter-mediated communication. *Interpreting and translating in public service settings*, 103–125. Manchester: St. Jerome Publishing [in English].
- Napier, J.** (2011). Interpreting in mainstream settings. *The Oxford handbook of Deaf studies, language, and education* (Vol. 2), (pp. 385–402). Oxford: Oxford University Press [in English].
- Nida, E., & Taber, C.** (1982). *The theory and practice of translation*. Leiden: E. J. Brill [in English].
- O'Hagan, M., & Ashworth, D.** (2002). *Translation-mediated communication in a digital world: Facing the challenges of globalization and localization*. London: Multilingual Matters [in English].
- Pöchhacker, F.** (2004). *Introducing interpreting studies*. London; New York: Routledge [in English].
- Pöchhacker, F.** (2016). *Interpreting studies: A critical analysis*. London; New York: Routledge [in English].
- Pym, A.** (2014). *Exploring translation theories* (2nd ed.). London; New York: Routledge [in English].
- Reiß, K., & Vermeer, H.** (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie* [Foundation of a General Theory of Translation]. Tübingen: Niemeyer [in German].
- Reiß, K.** (2000). *Translation criticism: The potentials and limitations*. Manchester: St. Jerome Publishing [in English].
- Seleskovitch, D.** (1978). *Interpreting for international conferences: Problems of language and communication*. Washington, DC: Pen and Booth [in English].
- Seleskovitch, D., & Lederer, M.** (1984). *Interpréter pour traduire* [Interpreting for Translation]. Paris: Didier Érudition [in French].
- Setton, R.** (1999). *Simultaneous interpretation: A cognitive-pragmatic analysis*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins [in English].
- Setton, R., & Dawrant, A.** (2016). *Conference interpreting: A complete course*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins [in English].
- Tiselius, E.** (2013). *Expertise in simultaneous interpreting: Cognitive and socio-professional perspectives*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins [in English].
- Tyler, A.** (1992). *Essay on the principles of translation*. In R. Schulte & J. Biguenet (Eds.), *Theories of translation: An anthology of essays from Dryden to Derrida* (pp. 63–77). Chicago: University of Chicago Press [in English].
- Venuti, L.** (1994) *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. New York: Routledge [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.04.2026